

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Profiel van de kiezer

Roschar, F.M.

Citation

Roschar, F. M. (1972). Profiel van de kiezer. *Acta Politica*, 7: 1972(1), 10-18. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449343>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449343>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Profiel van de kiezer

door F. M. Rochard

1, Strijdpunten

In de periode voorafgaande aan de verkiezingen, de campagneperiode, reageren de politieke partijen en de massamedia sterk op problemen die in het centrum van de publieke belangstelling staan. Deze problemen, meestal strijdpunten genoemd, spelen een grote rol in de verkiezingsstrijd, omdat de politieke partijen ten aanzien van deze punten stellingname trachten uit te lokken en zodoende de aandacht van het electoraat op zich willen vestigen. Ten einde na te gaan in hoeverre respondenten deze strijdpunten percipiëren, hebben wij gevraagd wat zij zelf de belangrijkste problemen in ons land vinden. Zij antwoordden als volgt:

1 milieuvervuiling	45 %
2 woningnood	42 %
3 lonen, prijzen, inflatie	13 %
4 werkgelegenheid, belastingen	13 %
5 verkeer	13 %
6 politieke problemen	10 %
7 diverse economische problemen	9 %
8 sociale wetgeving	9 %
9 ruimtelijke ordening	8 %
10 maatschappelijk werk	8 %
11 gezagshandhaving, jeugdproblemen	8 %
12 cultuur, recreatie	8 %
13 volksgezondheid	7 %
14 minderheidsgroeperingen	5 %
15 defensie, buitenlands beleid	4 %
16 onderwijs	3 %
17 overige problemen	7 %

Het totale percentage antwoorden komt ver boven de 100 doordat men meerdere antwoorden kon geven.

Opvallend in deze reeks is de zeer grote frequentie waarin milieuvervuiling en woningnood zijn genoemd. In het verkiezingsonderzoek van de Vrije Universiteit in 1967 kwam de woningnood ook als tweede naar voren, maar toen na de werkgelegenheid. De milieuvervuiling, nu door bijna de helft van de respondenten als belangrijk probleem gezien, haalde in dat onderzoek slechts de 16e plaats.

De meeste respondenten wisten wel enige problemen te noemen, slechts 10 % kon dat niet. De kiezers wensen dat de regering wat aan die problemen doet. Zo wilde bijna driekwart (72 %) van de kiezers uit de steekproef dat de regering al het mogelijke zal doen om de voortdurende inflatie tot staan te brengen. Men is er zich daarnaast van bewust dat niet alle grote politieke partijen zich in gelijke mate zullen inspannen de problemen op te lossen zoals

men zich dat wenst. Volgens 40 % wil de PvdA dat de regering al het mogelijke doet om de inflatie te beheersen. Ten aanzien van de KVP en VVD hebben slechts 33 % en 26 % van de respondenten dezelfde indruk.

Aan de milieuvervuiling behoort volgens 41 % van de kiezers door de regering paal en perk te worden gesteld, terwijl slechts 9 % het terugdringen van de vervuiling aan de industrie wil overlaten. Ook hier vinden wij weer een gevarieerd beeld van de wijze waarop de politieke partijen dat probleem willen oplossen. Volgens 41 % is de PvdA voorstander van milieubeheersing door de regering. De KVP en VVD zouden volgens 31 % en 23 % van de respondenten de regering met deze taak willen belasten.

2, Voorkeur voor coalities

Omdat in ons land *een* partij nooit over de meerderheid in het parlement kan beschikken, is een regering die op een meerderheid berust samengesteld uit een coalitie of combinatie van meerdere partijen. Een vraag is dan welke partijen een regering zullen vormen. Een andere vraag is welke coalitie de kiezers graag zouden zien. Om dat na te gaan is aan de ondervraagden de keuze voorgelegd tussen de coalitie van PvdA, KVP, ARP, CHU en de coalitie waar ook het kabinet De Jong op berustte (KVP, VVD, ARP, CHU). In de laatste weken voor de verkiezingen verkoos 53 % de eerste boven de tweede en 23 % de tweede boven de eerste.

Uit de voorkeur voor de coalitie van de christelijke partijen met de PvdA boven die van een samenwerking tussen de christelijke partijen en de VVD kan niet worden afgeleid dat men geporteerd zou zijn voor een linkse coalitie 'nieuwe stijl' bestaande uit PvdA, D'66, PSP en PPR. Slechts 35 % verkoos deze combinatie boven de coalitie De Jong, terwijl 45 %, voor dezelfde keuze gesteld, liever de laatste had. Het tamelijk geringe enthousiasme voor een linkse coalitie 'nieuwe stijl' blijkt eveneens als men de keuze heeft tussen de aloude samenwerking PvdA, KVP, ARP, CHU en de linkse combinatie; 51 % prefereert dan de eerste en 27 % de tweede.

Het opmerkelijke is dat de coalitie van de PvdA met de drie christelijke partijen even goed wordt ontvangen, onafhankelijk van de alternatieven waarmee zij wordt geconfronteerd. Steeds wil ruim de helft van de respondenten liever de eerste dan een van de twee andere. Een van de mogelijke verklaringen voor de voorkeur voor samengaan van PvdA en KVP is af te leiden uit tabel 1,3, waarin de verdeling van de kiezers over de partijen per inkomenscategorie is opgenomen. Het blijkt dat beide partijen, PvdA en KVP, kiezers trekken uit dezelfde inkomenscategorieën, namelijk de middelgrote en lagere. Deze gelijke inkomenssamenstelling van de twee kiezerskorpsen is mogelijk een verklaring voor de affiniteit tussen beide partijen.

Een andere mogelijke verklaring is, dat het niet zo zeer om de PvdA, de VVD

of om een andere partij gaat, maar dat de kiezer zich nog sterk laat leiden door herinneringen aan wat in het verleden een goed-werkende formule is gebleken. Uit de gebleken coalitie-voorkeuren spreekt in dat geval een zekere hang naar de vertrouwde kabinetten uit het tamelijk rimpelloze na-oorlogse tijdperk.

Uit de uitgesproken voorkeuren valt wel af te leiden dat niet de PvdA het beeld van de linkse coalitie 'nieuwe stijl' bepaalt. Misschien wordt dit beeld ongunstig beïnvloed door de onbekendheid van deze combinatie; zij heeft nog nooit een regering gevormd. Opvallend is bovendien een zekere terughoudende instelling ten aanzien van de PSP en PPR. Gevraagd naar welke partijen men liever niet in de komende regering zou zien, scoorden van de serieuze kandidaten de PPR en PSP met 17 % en 26 % het hoogst, en de KVP en PvdA, beide met 9 %, het laagst. De KVP en PvdA zag men ook het liefst in de regering (55 % en 57 %). D'66 was met 36 % een goede derde.

3, Politieke partijen en hun kiezers

Het is gebruikelijk bij dit soort onderzoek voor een aantal demografische variabelen de samenstelling van het electoraat na te gaan. In de volgende sub-paragrafen wordt de verdeling over de partijen van de kiezers uit de steekproef vergeleken met dezelfde verdeling van *alle* kiezers. Vervolgens wordt voor de demografische variabelen leeftijd, inkomen en godsdienst, het stemgedrag van de respondenten nader bekeken. Tenslotte wordt nagegaan of deze drie variabelen invloed hebben op het niet-stemmen.

3,1 De kiezers en de respondenten — Voor dit verkiezingsonderzoek is op basis van een steekproef slechts een zeer klein gedeelte van de Nederlandse kiesgerechtigde bevolking ondervraagd. De kans is dus aanwezig dat de verdeling van de respondenten over de partijen aanmerkelijk afwijkt van dezelfde verdeling van *alle* kiezers. Uit tabel 1,1, waarin beide verdelingen naast elkaar worden gezet, blijken alleen geringe verschillen te bestaan. Van grote afwijkingen is in het geheel geen sprake. Opmerkelijk is wel het relatief lage percentage respondenten dat opgeeft niet te hebben gestemd. Twee verklaringen zijn hiervoor mogelijk. De eerste is dat degenen die niet stemmen een kleinere kans hebben te worden ondervraagd. In deze groepering vindt men bijvoorbeeld meer zieken en reizigers. Ook kunnen wij veronderstellen dat degenen die niet stemmen uit onverschilligheid voor de nationale politiek, evenmin geneigd zijn aan een enquête zoals deze mee te doen, zodat een relatief groot aantal van hen in de non-response kan zitten.

De tweede mogelijkheid is dat een respondent er niet graag voor uit komt dat hij niet heeft gestemd en daarom bijvoorbeeld 'ja' zegt als hem wordt

Tabel 1,1 Kiezers en respondenten

	1971 (% kiesger.)	1971 % geldige stemmen	steekproef* % steekproef)	steekproef % partij waarop gestemd genoemd
KVP	17,2	21,9	19,1	23,9
ARP	6,7	8,6	6,9	8,6
CHU	5,0	6,3	5,3	6,6
VVD	8,1	10,3	7,8	9,6
PvdA	19,3	24,6	20,3	25,3
D'66	5,3	6,8	6,7	8,3
CPN	3,1	3,9	2,1	2,6
PSP	1,1	1,4	1,0	1,2
PPR	1,4	1,8	1,4	1,7
SGP	1,8	2,4	1,5	1,9
DS'70	4,2	5,3	4,9	6,2
BP	0,9	1,1	0,7	0,8
GPV	1,3	1,6	0,9	1,0
Middenst.	1,2	1,5	0,6	0,7
overige	1,9	2,5	1,3	1,6
geen antwoord niet gestemd			5,1	
ongeldig, blanco	21,5		14,5	
totaal	100	100	100	100

* Deze percentages zijn berekend over de gewogen steekproef, de ongewogen steekproef wijkt hier nauwelijks van af.

gevraagd of hij heeft gestemd, maar geen antwoord geeft op de vraag: 'op welke partij hebt u gestemd?' In dat geval zou de categorie 'geen antwoord' zowel mensen omvatten die weigeren de partij te noemen waarop zij hebben gestemd, als mensen die niet hebben gestemd. Tellen wij degenen die zeggen niet te hebben gestemd bij degenen die niet zeggen op welke partij zij hebben gestemd, dan valt op dat het verkregen percentage dicht in de buurt ligt van het percentage niet-stemmers dat is geregistreerd. Deze afwijking is overigens ook uit andere onderzoeken gebleken.¹

3,2 Stemgedrag en leeftijd — De partijkeuze en de leeftijd zijn weergegeven in tabel 1,2. Uit deze tabel blijkt dat de jongeren minder confessioneel stem-

¹ Ph. C. Stouthard, 'De verkiezingen van maart 1970', *Acta Politica*, jaargang VI, 1, januari, 1971, p. 18.

H. Daudt en J. de Lange, 'Selectie en politieke informatie bij Amsterdamse kiesgerechtigden', *Selectiviteit in de massacommunicatie*, (Liber amicorum voor M. Rooij), Deventer 1971, p. 196.

Tabel 1.2 Partijkeuze naar leeftijd

leeftijd	Op welke partij hebt u gestemd bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer op 28 april van dit jaar?												
	KVP	ARP	CHU	VVD	PvdA	D'66	CPN	PSP	PPR	SGP	DS'70	GPV	ov. totaal
jonger dan 25 jaar	12	7	6	8	23	15	6	4	3	—	10	1	5
25 t/m 30 jaar	16	9	4	6	23	19	2	3	4	1	9	1	2
31 t/m 35 jaar	25	10	4	9	24	14	2	—	3	3	4	1	2
36 t/m 50 jaar	23	8	5	13	25	7	3	1	2	2	7	—	4
51 t/m 65 jaar	31	9	7	10	23	4	2	1	1	2	6	2	2
ouder dan 65 jaar	28	9	10	7	32	1	2	—	1	3	3	1	3
totaal	24(19)	9(7)	7(5)	10(8)	25(20)	8(7)	3(2)	1(1)	2(1)	2(2)	6(5)	1(1)	3(3)

Tabel 1.3 Partijkeuze naar inkomen

inkomen	Op welke partij hebt u gestemd bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer op 28 april van dit jaar?												
	KVP	ARP	CHU	VVD	PvdA	D'66	CPN	PSP	PPR	SGP	DS'70	GPV	ov. totaal
minder dan 6500	27	9	10	2	31	5	3	2	1	1	3	2	5
6500—9100	27	8	8	3	35	4	3	1	1	1	4	1	3
9100—13000	24	10	6	5	29	7	3	1	1	2	7	1	3
13000—19500	22	7	5	6	27	14	2	1	4	2	7	1	2
19500—260000	21	9	4	20	16	14	—	2	3	1	9	1	1
26000—39000	14	8	3	30	10	15	1	1	1	2	9	1	6
meer dan 39000 weet niet/	14	16	2	42	5	2	—	2	—	—	10	4	4
geen antwoord	29	9	10	11	21	4	4	1	1	3	5	1	4
totaal	24(19)	9(7)	7(5)	10(8)	25(20)	8(7)	3(2)	1(1)	2(1)	2(2)	6(5)	1(1)	3(3)

men dan de ouderen. Dit verschijnsel doet zich vooral voor bij het stemmen op de KVP en in mindere mate bij het stemmen op de CHU.

De CPN en PSP zijn voor de kiezers jonger dan 31 jaar aantrekkelijker dan voor de ouderen. De PvdA heeft in alle leeftijdscategorieën een ongeveer even grote aanhang met als uitzondering een naar verhouding opvallende populariteit bij de oudste kiezers. De vrees die binnen de PvdA leefde dat DS'70 een aanmerkelijk deel van de oudere kiezers zou weg trekken, blijkt ongegrond. DS'70 is juist bij de kiezers onder de 31 jaar in trek en niet bij de kiezers boven de 65. Ook D'66 doet het vooral bij de jongere kiezers goed, daarna neemt de belangstelling voor deze partij geleidelijk af. De partijen waarop het schaduwkabinet (PvdA, D'66 en PPR) moest steunen, spreken vooral de kiezers onder de 36 jaar aan.

3,3 *Stemgedrag en inkomen* — De tweede demografische variabele, het inkomen, is opgenomen in tabel 1,3. Deze tabel laat zien dat hoe hoger de inkomens liggen, hoe meer de belangstelling voor de KVP en CHU afneemt. De ARP kent dit verschijnsel niet.

D'66 trekt relatief veel kiezers uit de middengroepen met een inkomen tussen de f 13.000,— en f 39.000,—, en zij bevindt zich daarmee tussen de VVD en de PvdA. De PvdA is namelijk duidelijk de partij voor de lagere inkomens en de VVD meer voor de hogere. Ook DS'70 blijkt voor de hogere en zelfs voor de hoogste inkomensklassen een zekere aantrekkingskracht te genieten. Het beeld dat wij van de DS'70-kiezers uit deze gegevens krijgen, is dat van de jonge en goed-gesitueerde en niet dat van de minder-welvarende gepensioneerde.

De partijen van het schaduwkabinet zijn tezamen in alle inkomenscategorieën tamelijk gelijk vertegenwoordigd, met uitzondering van een ondervertegenwoordiging in de hoogste twee.

3,4 *Stemgedrag en godsdienst* — De verdeling van de kerkelijke gezindten onder de diverse kiezerskorpsen is opgenomen in tabel 1,4. Van degenen die de partij noemden waarop zij stemden, bracht van de Rooms-Katholieken 63 % zijn stem uit op de KVP, 3 % van hen stemden op de PPR. Van de Gereformeerden bracht 66 % zijn stem uit op de ARP. Voor de Nederlands Hervormden is de CHU met 28 % slechts de tweede partij na de PvdA, die 31 % van de Nederlandse Hervormde kiezers aantrekt. Slechts weinigen stemmen op de PPR.

Van de Rooms-Katholieken stemt toch nog 23 % op een van de partijen van het schaduwkabinet.

3,5 *Wie stemmen niet* — Tot besluit lijkt het zinvol na te gaan of er enige

Tabel 1,4 Partijkeuze naar godsdienst

Op welke partij hebt u gestemd bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer op 28 april van dit jaar?

godsdienst	KVP	ARP	CHU	VVD	PvdA	D'66	CPN	PSP	PPR	SGP	DS'70	GPV	ov. totaal
rooms-katholiek	63	—	—	1	12	8	1	—	—	—	4	—	4 100(29)
nederlands-hervormd	—	6	28	12	31	4	2	1	—	4	8	1	3 100(17)
gereformeerd	—	66	4	2	5	1	—	—	2	9	2	7	2 100(8)
overige godsdiensten	—	7	3	23	33	11	—	4	4	—	10	1	4 100(2)
geen godsdienst	3	1	—	15	44	14	7	3	1	—	8	—	3 100(24)
totaal	24(19)	9(7)	7(5)	10(8)	25(20)	8(7)	3(2)	1(1)	2(1)	2(2)	6(5)	1(1)	3(3) 100(80)

Tabel 1,5 Percentage 'niet gestemd' naar inkomen, leeftijd en godsdienst

inkomen	niet gestemd	leeftijd	niet gestemd	godsdienst	niet gestemd
minder dan 6500	14	jonger dan 25 jaar	24	rooms-katholiek	14
6500—9100	13	25 t/m 30 jaar	18	nederlands-hervormd	13
9100—13000	14	31 t/m 35 jaar	14	gereformeerd	6
13000—19500	15	36 t/m 50 jaar	14	overige godsdiensten	25
19500—26000	12	51 t/m 65 jaar	8	geen godsdienst	16
26000—39000	6	ouder dan 65 jaar	10	totaal	14
meer dan 39000	11	totaal	80		
weet niet/geen antw.	16		14		
totaal	101		14		

samenhang te ontdekken is tussen de demografische variabelen leeftijd, inkomen en godsdienst, en het niet-stemmen. In tabel 1,5 hebben wij de percentages niet-stemmers voor deze drie variabelen gegeven.

Het blijkt dat tussen *leeftijd* en niet-stemmen een samenhang bestaat. De jongere kiezers, en vooral de allerjongsten, stemmen minder. Hoe ouder men is, hoe eerder men naar het stembureau gaat, behalve de kiezers ouder dan 65 jaar. Hier kunnen echter factoren van ziekte en invaliditeit een rol spelen.

Inkomen blijkt alleen in de hoogste inkomensklassen samen te hangen met het wel of niet stemmen. In de hoogste inkomensklassen brengen meer kiesgerechtigden hun stem uit dan in de andere inkomensklassen. Voor de overige inkomensklassen is geen verband te bespeuren.

Voor *godsdienst* vinden wij weinig samenhang met het niet-stemmen. Het enige wat opvalt is het zeer geringe percentage van de Gereformeerde kiesgerechtigden dat zijn stem niet uit brengt.

In hoofdstuk 3 zal verder op de categorie van de niet-stemmers worden ingegaan.

4, De Nederlander, zijn vrijheid, orde en gezag

Stemgedrag, coalitievorming en perceptie van strijdpunten zijn enige 'klassieke' onderdelen van vrijwel ieder verkiezingsonderzoek. In deze enquête zijn echter, zoals in de inleiding reeds is vermeld, ook een groot aantal andere zaken onderzocht, zoals bijvoorbeeld de mate van vrijheid die men op verschillende terreinen wenselijk acht, en verder zeggenschap in de politiek en zeggenschap in andere sferen dan de specifiek politieke. Een voorbeeld van het laatste is de zeggenschap in de eigen werksfeer.

Zo lieten wij de respondenten hun eigen werksituatie beoordelen. Van de respondenten vindt 48 % dat mensen zoals zij onvoldoende te zeggen hebben bij over het personeelsbeleid van hun bedrijf, 29 % vindt het voldoende, terwijl 23 % geen mening heeft of geen antwoord geeft.

Op een soortgelijke vraag gaf 54 % het antwoord dat mensen zoals zij onvoldoende zeggenschap hebben over de besteding van kosten en opbrengsten van het bedrijf waar zij werken, 19 % vindt het voldoende en 27 % weet het niet of geeft geen antwoord. Dit alles getuigt van de wens tot meer inspraak en participatie in de dagelijkse werksituatie.

Ook over de orientatie van de bedrijfsleiding stelden wij vragen. Zo zou 54 % van de respondenten het er niet mee eens zijn als een chef in geval van conflict de zijde van de directie zou kiezen. Dit suggereert de voorkeur voor een orientatie van de bedrijfsleiding op de werknemers en minder op de werkgevers.

Op het gebied van wet, orde en gezag krijgen wij een wat ander beeld. Uit een aantal voorgelegde vragen krijgen wij de indruk dat de respondenten

weinig verdraagzaam staan tegenover de geprononceerde mening van anderen. Zo hebben wij de vraag gesteld: 'Stel dat iemand een wet zo onrechtvaardig vindt dat hij besluit de regering bij zijn werk te hinderen door zitdemonstraties, massa-bijeenkomsten of protestoptochten. Keurt u dat goed of keurt u dat af?'

Wij hebben reeds enige jaren met deze aktie-vormen kennis kunnen maken. Dit houdt echter niet in dat ze gemeengoed geworden zijn en veelal als legitiem worden erkend. Deze akties worden namelijk door 52 % van de respondenten afgekeurd en door 34 % goedgekeurd, 10 % kan het niets schelen.

Hiermee in overeenstemming is de bevinding dat 52 % van de respondenten het goed zou keuren als de politie in zo'n geval een aantal van de deelnemers zou arresteren. Slechts 30 % keurt dat af en 7 % zei dat het voor hen niets uit maakt. Het is daarom niet verwonderlijk te constateren dat meer dan de helft van de respondenten (57 %) zegt voorstander te zijn van krachtiger optreden van de overheid bij ordeverstoringen en dat de helft voorstander is van strikte handhaving van de wet, welke gevolgen dat ook mag hebben.

Veranderingen in opvattingen van kiezers sinds 1967 door G. P. Noordzij

1, Inleiding

Het onderzoek van 1971, het eerste van een periodiek en continu nationaal verkiezingsonderzoek voor algemeen politiekologisch gebruik, heeft als direkte voorloper het V.U.-verkiezingsonderzoek van 1967. In het hier volgende stuk treft de lezer een vergelijking aan van enkele uitkomsten van het in 1967 gehouden V.U.-verkiezingsonderzoek met overeenkomstige uitkomsten van het interuniversitair verkiezingsonderzoek van 1971. De vergeleken uitkomsten werden verkregen aan de hand van vragen naar de mening over een aantal zaken die te maken hadden met 'demokratisering' enerzijds en 'vrijheid en gelijkheid' anderzijds.

2, Demokratisering

Onder de noemer 'demokratisering' hebben we een aantal vragen naar opvattingen met betrekking tot staatsrechtelijke veranderingen samengebracht alsmede de vraag naar de feitelijke invloed van de kiezer op de samenstelling van de regering. Niet dat alle vragen die we zullen behandelen evenveel met demokratisering te maken hebben. Dat hoeft bijvoorbeeld niet te gelden voor de vraag of Nederland een republiek zou moeten worden. Bij de andere te behandelen vragen is de relatie met het begrip demokratisering echter vrij duidelijk. Het gaat telkens om voorstellen ter vergroting van de invloed der kiezers.

De antwoorden op de vragen met betrekking tot staatsrechtelijke wijzigingen geven ons enig inzicht in de verlangens van de kiezers op dit punt, de vraag naar de feitelijke kiezersinvloed laat ons weten hoe de kiezer zijn invloed zelf taxeert.

2,1 Staatsrechtelijke veranderingen — In 1971 werd de respondenten gevraagd te reageren op de bewering 'de minister-president moet rechtstreeks door de kiezers worden gekozen' (vgl. 1967: 'de kiezers moeten voortaan niet alleen de Kamerleden kiezen maar ook de minister-president'). Uit tabel 2.1 blijkt dat het aantal kiezers dat niet met deze veranderingen instemt na vier jaar ongeveer konstant is gebleven en dat de wijzigingen zich vooral hebben voorgedaan bij hen die sympathie hebben voor de idee van een gekozen minister-president: aanzienlijk meer mensen zijn het in 1971 helemaal of zeer eens met dit voorstel terwijl het aantal kiezers dat het er alleen maar mee eens is, in vergelijking met 1967, is teruggelopen.

Het percentage kiezers dat van mening is dat Nederland een republiek moet worden is sinds 1967 konstant gebleven: 10%. Onder de tegenstanders van de republiek hebben zich echter enige wijzigingen voltrokken sinds 1967: thans zijn minder mensen het oneens met de bewering dat Nederland een republiek zou moeten worden en meer mensen helemaal niet eens. Dat het